

HISTORIA 7-9

JULIA LINDHOLM

CAPENSIS FÖRLAG AB

SPRÅKGRANSKNING

Elin Herrmann

VÄRDEFULLA SYNUNKTER PÅ INNEHÅLLET

*Jonas Cederquist, Maria Engstrand, Lars Hammarén,
Elin Herrmann, Anthonia Larsson, Filip Paepke,
Pelle Palmqvist, Henrik Pettersson, Jan Stattin,
Caroline Vöörmann och Tilda Wiklund*

Capensis förlag AB

Falköping

www.capensis.se

e-postadress: info@capensis.se

© 2021 Limnea utbildning AB

ISBN-13:978-91-85887-33-0

Första upplagan 2021

Första tryckningen 2021

Tryck: GPS Group, Österrike

Redaktör, bildredaktör och grafik:

Jan Wiklund

Framsida: Två barn i Tyskland. Paul Hommel, 1949.

Boken är skyddad av upphovsrättslagen.

TILL ELEVER, VÅRDNADSHAVARE OCH LÄRARE

Historiekunskaper är viktiga för att förstå samhället vi lever i idag och för att vi tillsammans ska kunna forma det samhälle vi vill ha imorgon.

Om kursplanen i Lgr22

Bokens redaktör och jag har flera invändningar mot den kursplan som finns för historia i Lgr22. Två av invändningarna får tydliga konsekvenser i läroboken.

För det första saknas europeisk medeltid, det vill säga 1000 år av Europas historia. För det andra pekas slavhandel, kolonisation, nationalism och imperialism ensidigt ut som ett europeiskt fenomen.

Undervisningen i historia ska hjälpa eleverna att utveckla sitt historiemedvetande, få en historisk bildning och en kronologisk överblick av historien samt tillägna sig en historisk referensram. Därför har ett tiotal sidor lagts till för att få med europeisk medeltid och mer av utomeuropeisk historia.

Capensis tre principer för läromedel

Boken är skriven efter Capensis tre principer för läromedel. De innebär att

- ♦ konkretisera det centrala innehållet,
- ♦ ha en tydlig struktur och
- ♦ göra ämnet enkelt att förstå.

Undervisningen i historia ska behandla kursplanens centrala innehåll. Min ambition med *Historia* 7–9 är därför att konkretisera det centrala inne-

hållet. Läroboken kan vara något som elever och lärare ägnar mycket tid åt eller något att återvända till om den röda tråden i undervisningen blir alltför tunn.

Boken är strukturerad efter kursplanens tre kunskapsområden. Både kursplanen och boken är kronologiskt upplagda. Boken kan alltså läsas från pärm till pärm. Kapitelrubrikerna visar tydligt vilket centralt innehåll som behandlas.

För att göra ämnet enkelt att förstå används ett begränsat antal nya begrepp för att presentera ämnesinnehållet. Första gången ett nytt begrepp dyker upp förklaras det i brödtexten. Begreppen används i grafik, bildtexter och frågor. I slutet av varje kapitel finns begreppen med förklaringar samt fler begrepp som underlättar fördjupning i historia.

Tack till alla som har hjälpt till

Jag skulle vilja rikta ett särskilt tack till Marcel Lainé och Lydie Lainé för att jag fick använda deras förfaders dagbok från första världskriget. Även ett stort tack till Susanne Carlsson för hjälp med avsnittet om antiken.

God läsning och lycka till!

Jag hoppas att boken ska vara till hjälp i undervisningen för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som står i historieämnets syfte. Lycka till!

Julia Lindholm

Stockholm, 30 juni 2021

INTRODUKTION TILL HISTORIA

Historia är det som redan har hänt, det vill säga det förflutna. Ordet historia kommer från den antika grekiskan och betyder undersökning. Historia beskriver det vi vet om mänsklighetens förflutna.

Levande historia

Alla människor är levande historia. Vi har språk, kulturer och traditioner med olika lång historia. Vi använder kunskaper och teknik som bygger vidare på äldre kunskaper och äldre teknik.

Bokstäverna du läser har sitt ursprung i ett gammalt latinskt alfabet som i sin tur har utvecklats från det grekiska alfabetet. Runt omkring oss finns spår av historien som hänger ihop med vår egen historia eller platsen där vi bor.

Din plats i historien

Varje människa har en egen historia. Under varje persons liv inträffar världshändelser som i framtiden kommer att ses som historiska. De här händ-

Gånggrifter är gravplatser som är över 5 000 år gamla. Två av tre gånggrifter i Sverige finns på Falbygden, Västergötland. Bilden visar Luttra gånggrift.

elserna kommer kanske påverka våra egna liv. Att studera historia kan hjälpa dig att förstå varför ditt liv ser ut som det gör idag. Ditt liv är nämligen en del i ett större historiskt sammanhang.

Varför ska du läsa historia?

I ämnet historia får du läsa om historiska händelser och förändringar i Sverige, i Europa och i världen. I årskurs 7-9 ligger kursplanens tyngdpunkt på 1800- och 1900-talen i framför allt Europa. Du

Den här 13-årige tyske pojken föddes 1920. I skolan var det boxning på schemat varje vecka för att pojkarna skulle bli starka och tåla smärta.

I förgrunden ses resterna av en gammal bro över floden Tigris, Hasankeyf, sydöstra Turkiet. Den byggdes 1116. Den nya bron finns i bakgrunden.

får även läsa om tidiga civilisationer i olika delar av världen. I flera kapitel möter du utdrag ur olika historiska källor som du får granska källkritiskt.

Genom att läsa historia blir det lättare att förstå varför nutiden ser ut som den gör. Kunskaper i historia förklarar också hur människor och samhällen fungerar. Historia är som ett förråd av kunskap och erfarenheter från många tider och samhällen.

Historien ger oss flera exempel på hur samhällen kan fungera och på vad som inte har fungerat. Historien innehåller också exempel på orättvisor och hur människor har kämpat för att förbättra sina levnadsvillkor.

Samhällen förändras hela tiden. Genom att läsa historia kan vi lära oss mycket av historien och bättre förstå förändringarna som sker idag och de förändringar som kan ske i framtiden. Historia är därför ett mycket viktigt ämne. Hoppas att du också tycker det.

Människorättsaktivisterna Maya Angelou och Gloria Steinem vid 20-årsfirandet av den amerikanska medborgarrättsrörelsens demonstration. Washington D.C., 1983.

f.Kr./e.Kr. eller f.v.t./e.v.t.?

Tideräkningen utgår från Jesus (Kristus) födelse och anges i antal år före eller efter, det vill säga f.Kr. (före Kristus) och e.Kr. (efter Kristus)

I den här boken används ett nyare sätt att ange årtal. Här används f.v.t. (före vår tideräkning) och e.v.t. (efter vår tideräkning). Den här tideräkningen anses vara neutral då Kristus inte nämns.

INNEHÅLL

SAMHÄLLSOMVANDLINGAR	9	Industrialiseringstakten ökade	58	IMPERIALISM OCH	97	FÖRTRYCK OCH FOLKMORD	156
MÄNNISKANS TIDIGA HISTORIA	10	Stora samhällsförändringar	59	VÄRLDSKRIG		Historiska folkmord	157
Epok - ett historiskt tidsbegrepp	12	Konsekvenser av den industriella revolutionen	60	IMPERIALISM OCH NATIONALISM	98	Folkmord och fördrivningar på 1900-talet	158
FORNA CIVILISATIONER	14	Den stora emigrationen	62	Orsaker till kolonialismen och imperialismen	99	Gulag	160
Exempel på några forna civilisationer	16	USA industrialiserades	63	Kolonialismen i Afrika	100	Förintelsen 1933 - 1945	162
Civilisationer som blev stora riken	18	Norden industrialiserades	64	Kolonialismen i Asien och Australien	102	Några koncentrations- och förintelseläger	174
500 f.v.t. - 500 e.v.t.		Sveriges järnindustri	66	Motstånd	104	Begrepp och frågor	175
Civilisationser i Afrika	20	Tidslinje	66	Övning: Motstånd mot kolonialmakterna	104	HISTORISKA KÄLLOR DEL 2	178
Civilisationer i Latinamerika	21	Begrepp och frågor	67	Konsekvenser av kolonialismen	106	Källkritik	179
Att tolka gamla skriftspråk	22	REVOLUTIONER OCH NYA IDÉER	68	Tidslinje	107	Historiskt källmaterial	180
Nordamerika och Oceanien	23	Amerikanska revolutionen	69	Nationalism och demokrati	108	Aktörs- och strukturperspektivet i en sekundär källa	182
Antiken - en definition	24	Franska revolutionen 1789-1799	70	Begrepp och frågor	110	Källkritiskt om sekundärkällor	183
Antikens Grekland 750 - 31 f.v.t.	25	Från mänskliga rättigheter till skräckvälde	71	FÖRSTA VÄRLDSKRIGET 1914 - 1918	112	Jevgenia Ginzburg - totalitär diktatur, Sovjetunionen	184
Barn i antikens Grekland	26	Napoleontiden 1799 - 1815	72	Joseph Salliers dagbok	113	Kolonialism - Ho Chi Minh, Vietnam	185
Det antika Greklands betydelse för vår tid	28	Revolution och självständighet i Latinamerika	73	Orsaker till första världskriget	114	Totalitär diktatur - Upproret i Warszawa	186
Romariket 700 f.v.t. - 476 e.v.t.	30	Kamp och krig	74	Första världskrigets fronter	116	Totalitär diktatur - Vita rosor, Tyskland	187
Romarikets betydelse för vår tid	32	Övning: Harriet Tubman	74	Andra sidor av kriget	120	HISTORIBRUK DEL 2	188
Folkvandringstiden 370 - 600 e.v.t.	34	Nya samhällsklasser 1750 - 1900	75	Konsekvenser av första världskriget	122		
Begrepp och frågor	35	Politiska ideologier	76	Begrepp och frågor	124		
EUROPEISK MEDELTID 476 - 1492	38	Tidslinje	77	MELLANKRIGSTIDEN 1918 - 1939	126		
Medeltiden i medelhavsområdet	40	Begrepp och frågor	78	Fascistisk diktatur i Italien	131		
Medeltidens betydelse för vår tid	42	HISTORISKA KÄLLOR DEL 1	80	Nazistisk diktatur i Tyskland	132		
Övning: Ja till antiken, nej till medeltiden	42	Ett exempel med källkritiska kriterier	81	Kommunistisk diktatur i Ryssland	134		
Begrepp och frågor	44	Hammurabis lagar - Babylonien	82	Militärdiktaturer	136		
KOLONISATION OCH SLAVHANDEL	46	Manus lagar - Indien	83	Tidslinje	137		
1400-TAL - 1850		Grundlagen Kurukan Fuga - Maliriket	84	Begrepp och frågor	138		
Handel och kolonialism	47	Luthers 95 teser	85	ANDRA VÄRLDSKRIGET 1939 - 1945	140		
Slaveri	50	Mary Wollstonecraft - feminist	86	Andra sidor av kriget	148		
Sverige och världshandeln	52	Olympe de Gouges - mänskliga rättigheter	87	Sverige under andra världskriget	150		
Krig och absolutism i Europa	53	Ottobah Cugoano - kampen mot slaveriet	88	Grymheter under andra världskriget	152		
Kriser och förbättringar i Europa	54	Harriet Ann Jacobs - kampen mot slaveriet	89	Tidslinje	153		
1500 - 1800		Fackföreningar	90	Begrepp och frågor	154		
Begrepp och frågor	55	Edward Jenner - världens första vaccin	92				
INDUSTRIALISERINGEN	56	HISTORIBRUK DEL 1	94				
1760-TAL OCH FRAMÅT		Övning: Historiebruk i kursplanen	94				
Den industriella revolutionen i Storbritannien	57						

DEMOKRATISERING OCH GLOBALISERING	191	HISTORISKA KÄLLOR DEL 3	236
SVERIGE UNDER 1900-TALET	192	Digitaliserat källmaterial	238
Fyra stora folkrörelser	193	Fler perspektiv på historisk källkritik och metod	239
Demokratiseringen steg för steg	194	Rasism och segregation - Parks och King, USA	240
Det svenska välfärdssamhället	197	Bildanalys - idrott och politik	242
Övning: Reformen under folkhemstiden	197	HISTORIBRUK DEL 3	244
Jämställdhet	200	Identiteter	246
Synen på kön och sexualitet	202	Historiebruk inom familjen	248
Sveriges fem nationella minoriteter	203	Släktforskning	250
Begrepp och frågor	204	Övning: Intervjua en äldre person om vardagen förr	251
FRÅN KALLA KRIGET FRAM TILL IDAG	206	Övning: Intervjua en äldre person om världshistoria	251
Konflikten mellan supermakterna trappades upp	207	Historiebruk inom stora organisationer	252
Kalla krigets konflikter	208	REGISTER	253
Protester i världen och i Sverige	212	PERSONREGISTER	257
Ett förändrat Östeuropa	213	Övning: Kvinnor i boken	257
Demokrati, diktatur och nationalism idag	214	Övning: Historiska personer i boken	259
Nya maktförhållanden i världen	216	VÄRLDSKARTA	260
FN	218	BILDFÖRTECKNING	262
EU	220		
Norden	222		
Tidslinje	222		
Tidslinje	223		
Begrepp och frågor	224		
KONTINUITET OCH FÖRÄNDRING	226		
Historiska linjen makt	228		
Historiska linjen migration	230		
Historiska linjen levnadsvillkor	232		
Historisk empati	234		

EPOK - ETT HISTORISKT TIDSBEGREPP

Personer som forskar i historia, det vill säga historiker och arkeologer, delar in historien i olika tidsperioder som kallas epoker. Det är ett sätt att ordna historien för att få in händelser, förändringar och personer i ett sammanhang. En epok kan vara ett par år till flera hundra år. Epokerna kan skilja sig åt mellan olika världsdelar, ja till och med mellan länder i samma världsdel. En epok har alltid en början och ett slut.

De flesta epoker har fått sina namn i efterhand. De som levde under medeltiden visste inte att de levde under medeltiden eftersom epoken fick sitt namn långt senare.

Problem med att dela in historien

Historiker och arkeologer försöker hitta det som är typiskt för en epok jämfört med en annan. Förändringar sker dock sällan från en dag till en annan utan de börjar och slutar vid en ungefärlig tidpunkt. Det som historikerna och arkeologerna anser vara viktigt under en epok styr hur just den epoken avgränsas i tid.

Jordbrukssamhälle, bronsålder och förhistorisk tid. Storbritannien, cirka 2000 f.v.t.

Jordbrukssamhälle, järnålder och historisk tid. Fredsavtal mellan Egypten och hettiterna, 1200-talet f.v.t.

Jordbrukssamhälle, järnålder och historisk tid. Veleda leder ett uppror mot romarriket 69 e.v.t.

Tre epoker utifrån försörjning

Ett sätt att dela in historien är att utgå från hur människor har försörjt sig. Från början levde vi som jägare och samlare.

De första jordbrukssamhällena uppstod i Mellanöstern cirka 10 000 f.v.t. och det första industrisamhället växte fram i Storbritannien på 1700-talet.

Tre epoker utifrån materialet som användes

Det går också att dela in historien utifrån materialet som användes. Från början (stenåldern) var sten ett viktigt material för att tillverka redskap. I Mesopotamien började brons (bronsåldern) användas ungefär 3 300 f.v.t. och senare även järn (järnåldern) omkring 1 400 f.v.t.

Tre epoker utifrån förekomsten av skriftliga källor
Ytterligare ett sätt att dela in historien är i förhistorisk och historisk tid. Med förhistorisk tid menas den långa tid då det fanns människor, men som det saknas skriftliga källor från.

Ett områdes historiska tid börjar med det skrivna språket, det vill säga från när det finns skriftliga källor. De äldsta skriftliga källorna som har hittats är från Mesopotamien omkring 3 200 f.v.t. och från Egypten 3 150 f.v.t.

Den europeiska epokindelningen

Den här läroboken är skriven utifrån den europeiska epokindelningen. Indelningen är nämligen olika för Syd- och Nordeuropa. I Norden fanns exempelvis inte antiken och i Sydeuropa fanns inte vikingatiden.

Kvinnors makt i världen har ökat under efterkrigstiden. Dåvarande president Corazon Aquino återupprättade demokratin i Filippinerna 1986.

TRE EPOKER UTIFRÅN FÖRSÖRJNING

JÄGAR- OCH SAMLARSAMHÄLLEN	JORDBRUKSSAMHÄLLEN	INDUSTRISAMHÄLLEN
Cirka 2 miljoner år sedan i Afrika	10 000 f.v.t. Mellanöstern 6 000 f.v.t. Sydeuropa 4 000 f.v.t. Sverige	Sent 1700-tal e.v.t. Storbritannien 1850-talet e.v.t. Sverige

TRE EPOKER UTIFRÅN MATERIALET SOM ANVÄNDES

STENÅLDERN	BRONSÅLDERN	JÄRNÅLDERN
Cirka 2 miljoner år sedan i Afrika	Mitten av 3000 f.v.t. Mesopotamien och Grekland 1800 f.v.t. Sverige	1400 f.v.t. Mesopotamien 1100 f.v.t. Grekland 500 f.v.t. Sverige

TRE EPOKER UTIFRÅN FÖREKOMSTEN AV SKRIFTLIGA KÄLLOR

FÖRHISTORISK TID	TIDIG-HISTORISK TID	HISTORISK TID
Cirka 2 miljoner år sedan i Afrika Cirka 800 000 år sedan i Europa Cirka 50 000 år sedan i Australien	3200 f.v.t. Mesopotamien 3150 f.v.t. Egypten 800 e.v.t. Norden	Nutid

EUROPEISK EPOKINDELNING (EJ NORDEN)

FORNTIDEN	ANTIKEN	MEDELTIDEN	TIDIGMODERN TID	MODERN TID
Cirka 800 000 år sedan	750 f.v.t.	500 e.v.t. Äldre medeltid Högmedeltid Senmedeltid	1500 Renessansen Upplysningstiden	1800 Långa artonhundratalet Världskrigens tid Efterkrigstiden

REVOLUTIONER OCH NYA IDÉER

*”Friheten på barrikaderna”
är en fransk tavla från
1830. Den är en hyllning
till julirevolutionen 1830.
Kvinnan symboliserar frihet
och hon håller i den franska
revolutionens flagga från
1789.*

Under åren 1700–1900 växte nya idéer fram inom vetenskap, religion och politik. Till en början var det filosofer som kritiserade kyrkans, monarkernas och adelns makt. Sedan kritiserade allt fler makt-havarna och det orättvisa samhället.

Filosoferna arbetade för att samla in och sprida kunskap, samt kritisera kyrkans och statens stora makt. 1700-talets ökade tilltro till vetenskap och ifrågasättande av religionen kallas upplysningen.

Vetenskapen

De vetenskapliga upptäckterna blev allt fler under 1700-talet. De nya kunskaperna samlades i stora uppslagsböcker och kunde på så sätt spridas vidare. Kunskap om bakterier, vaccin och läkarvård ökade människors medellivslängd. Allt fler ansåg att vetenskapen kunde förklara omvärlden bättre än religionen. Charles Darwins evolutionslära från 1859 utmanade kyrkans makt.

Religionen

Filosoferna ansåg att individen själv skulle få välja religion. Människor i allmänhet var fortfarande tvungna att gå i kyrkan. Tvånget gällde inte judar, men de hade inte heller samma rättigheter som andra.

Kyrkan förlorade inflytande genom den stora inflyttningen till städerna. Där fanns nämligen ingen kontroll över vem som gick i kyrkan eller inte.

Politiken

En revolutionerande tanke var att alla människor är lika mycket värda. Därför borde alla ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Det var alltså fel att vissa hade mycket makt medan andra nästan inte hade någon makt alls. En annan tanke var att människan ska tänka kritiskt i stället för att lita på makthavarna. De nya idéerna spelade en viktig roll under flera revolutioner och uppror under åren 1776–1848.

AMERIKANSKA REVOLUTIONEN

Snabba och stora förändringar i samhället, till exempel självständighetskrig och frihetskrig kallas revolutioner. En revolution innebär ofta att makt-havare avsätts, till exempel genom protester och våld.

I det blivande landet USA fanns det 13 brittiska kolonier. Där bodde människor som hade utvandrat från främst Storbritannien, men även från Frankrike. De som hade utvandrat kallades kolonister.

Storbritannien höjde skatten för kolonisterna. Eftersom kolonisterna inte hade fått vara med och bestämma om höjda skatter inledde de protester mot Storbritannien i mitten av 1700-talet. Det blev starten på den amerikanska revolutionen.

Amerikanska frihetskriget 1775–1783

Motsättningarna ledde till ett krig mellan Storbritannien och kolonisterna som har fått namnet amerikanska frihetskriget. Kolonisterna förklarade sig självständiga från Storbritannien den 4 juli 1776. Kolonisterna fick under kriget bland annat stöd av Frankrike.

Kolonisterna vann kriget 1783 och USA erkändes som ett eget land. Tusentals lojalister, de som hade krigat på Storbritanniens sida, utvandrade till Kanada.

Maktdelning och demokrati för ett fåtal

I det nya landet USA infördes en maktdelning mellan den verkställande makten som genomför besluten, den lagstiftande makten som stiftar lagarna och den dömande makten som dömer enligt landets lagar. De tre delarna skulle kontrollera varandra för att förhindra maktmissbruk.

Amerikanska revolutionärer river ner en staty av den engelske kungen. Statyn smältes sedan ned och blev till vapen. USA, 1776.

Religionsfrihet, yttrande- och tryckfrihet, röst-rätt, rätt till rättvis rättegång och rätt att bära vapen infördes. Demokratin och de nya fri- och rättigheterna gällde dock endast de vita männen. Urfolket och de svarta samt de vita kvinnorna uteslöts helt och hållet.

USA inspirerade andra

Det var en oerhörd nyhet att det nya landet USA varken hade monark eller adel. De röstberättigade valde i stället en president som landets ledare. Flera länder har kopierat det amerikanska sättet att dela upp makten.

Den amerikanska revolutionen inspirerade även andra att göra revolution. Fransmännen som hade hjälpt kolonisterna i det amerikanska frihetskriget kom hem till Frankrike med tankar om revolution.

MARY WOLLSTONECRAFT - FEMINIST

I Storbritannien skrev Mary Wollstonecraft, 1759-1797, uppsatsen *Till försvar för kvinnans rättigheter* 1792. Hon argumenterade mot sin tids kvinnosyn och den inflytelserike tänkaren Rousseau. Han menade att kvinnor skulle uppfostas till att behaga män. Wollstonecrafts uppsats blev en av de viktigaste feministiska texterna.

Till försvar för kvinnans rättigheter, 1792

Rousseau förklarar att en kvinna aldrig någonsin, ens för en stund, bör känna sig oberoende, utan att hon ska styras av en rädsla för att utöva sin naturliga list, [och] vara en kokett slav för att göra sig själv till ett mer lockande objekt för begär. [...] [Han] och de flesta manliga författare som följt i hans fotspår, har varmt understrukt att utbildning för kvinnor ska inriktas på att göra dem behagande.

Kvinnan som bara har lärt sig att behaga andra, kommer snart finna att hennes charm [...] inte kommer att ha någon större effekt på sin makes hjärta [...] när sommaren (ungdomen) är över. [...] Dessutom kommer kvinnan, som har stärkt sin kropp och övat sitt intellekt [...] bli sin makes vän, och inte hans ödmjuka underlydande.

Mary Wollstonecraft var en engelsk författare och feminist. Hon dog av blodförgiftning strax efter sin andra datters födelse.

UPPGIFT: WOLLSTONECRAFT

1. Vad får du för bild av Rousseaus kvinnosyn?
2. Vilket är syftet med utbildning för kvinnor enligt Rousseau?
3. Vad anser Wollstonecraft om Rousseaus idéer?
4. Hur påverkas relationen mellan en make och en maka beroende på vilken utbildning kvinnan har fått?
5. Hade arbetarkvinnor och bondkvinnor tillgång till utbildning? Varför/varför inte? Vad tror du?
6. Vilka slutsatser om kvinnans ställning kan du dra med hjälp av källan?
7. Diskutera tendenskriteriet utifrån texten.

OLYMPE DE GOUGES - MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER

Efter franska revolutionen, 1789-1799, uteslöts kvinnorna från den politiska makten och de mänskliga rättigheterna gällde inte kvinnor. Olympe de Gouges, 1748-1793, levde i Frankrike. Hon ställde följande frågor: "Kvinnor, när slutar ni vara blinda? Vilka fördelar har revolutionen gett er?" Under revolutionen skrev hon *Deklarationen om kvinnans och medborgarinnans rättigheter*.

Redan före revolutionen kämpade hon för kvinnors rättigheter. I texten *Ett användbart och hälsosamt projekt* från april 1789 krävde hon till exempel öppnandet av ett kvinnosjukhus.

Hennes texter trycktes ofta på affischer eller i broschyrer och vände sig både till allmänheten och till kungaparet. Hon blev avrättad på grund av sin kritik 1793.

Olympe de Gouges.

Ett användbart och hälsosamt projekt, 1789

Jag hoppas att min svaga röst kan genljuda i djupet av era hjärtan! Att den kan få er att erkänna kvinnors svåra situation. Kommer ni kunna lyssna på historien utan att fälla tårar? Vem av er har inte varit far? Vem av er är inte make? Vem av er kommer inte att ha sett sin dotter eller maka dö i smärtor eller grymma lidanden? [...] Vilka hemska plågor känner inte kvinnor när de blir mödrar? Och hur många är det som då förlorar livet? Männen har inget försummat, inget sparat för att skaffa sig mänsklig hjälp. De har grundat flera institutioner, [militärsjukhuset] för militärerna och välgörenhetshuset för de adliga och [ett] för de fattiga. [...] Detta kön (kvinnor), säger jag, alltför olyckligt och oavbrutet underordnat, inspirerar mig, ber mig, engagerar mig, brådskar mig att kräva ett särskilt välgörenhetshus [...] där endast kvinnor tas emot. [...] Detta är vad de outhärliga kvinnorna bör förvänta sig av de bildade männen som har valts av fosterlandet. Vem kommer inte att ge sin röst till denna institution? Vem kommer opponera sig emot det utan att bevisa att han samtidigt är en dålig broder, otacksam son och onaturlig fader? Nej utan tvekan, mina högvördigheter* och herrar, ingen av er kommer att opponera sig emot detta, och med en enig röst kommer ni att applådera detta projekt.

*titel för kardinaler, biskopar och andra uppsatta inom kyrkan

UPPGIFT: DE GOUGES

1. Vad är det för plågor kvinnor genomlider enligt de Gouges?
2. Varför anser de Gouges att ett kvinnosjukhus är viktigt?
3. Varför tror du att endast kvinnor ska tas emot där?
4. Vad anser hon om män som inte tycker att det är viktigt med ett kvinnosjukhus?
5. Vilka slutsatser om kvinnors tillgång till vård kan du dra med hjälp av källan?
6. Diskutera tendenskriteriet utifrån texten.

NAZISTISK DIKTATUR I TYSKLAND

Nazismen är en variant av den fascistiska ideologin. Den stora skillnaden är att nazismen bygger på tanken att den ”ariska rasen”, det vill säga tyskar och nordeuropéer, är mer värd än övriga ”raser”.

Enligt nazismen är hela historien en kamp mellan judarna och den ”ariska rasen”. Inom nazismen är antisemitismen, hat och fördomar mot judar, central. Enligt nazismen har den ”ariska rasen” rätt att härska över andra ”raser”, rätt att fördriva dem och till och med rätt att utrota dem.

De slaviska folken i östra Europa anses vara mindre värda medan judarna anses vara både mindre värda och utgöra ett hot mot den ”ariska rasens” existens.

Ledaren, Führern, ska ha mycket makt och dyrkas av folket. Demokrati anses splittra folket som i stället bör enas under sin Führer. Pacifism, att lösa konflikter på ett fredligt sätt, anses försvaga länder. Våld däremot ses som ett naturligt sätt att lösa problem på.

Missnöje i Tyskland

Under 1920-talet var det hög arbetslöshet, ekonomisk kris och svag demokrati i Tyskland. Många tyskar var dessutom missnöjda med den hårda Versaillesfreden efter första världskrigets slut. Det stora missnöjet hos det tyska folket utnyttjades av nazisterna och deras ledare Adolf Hitler.

Nazistpartiet växte fram

Adolf Hitler var österrikare och deltog på Tysklands sida under första världskriget. År 1921 blev han partiledare för det Nationalsocialistiska tyska arbetarepartiet, NSDAP. Hitler fick ekonomiskt stöd av sina anhängare som blev allt fler.

Bild på Adolf Hitler från 1925 när han tränar på olika gester för att förstärka sina tal.

Partiet hade en väpnad gren, kallad Sturmabteilung (SA). SA slogs mot kommunisterna och hotade vanliga människor. I november 1923 försökte Hitler att via en kupp ta makten i Tyskland. Kuppen stoppades av armén och Hitler dömdes till fem års fängelse. Han släpptes dock ut redan efter åtta månader.

Riksdagsvalen 1930 - 1933

Efter det misslyckade kuppförsöket försökte nazisterna ta makten genom att ställa upp i riksdagsvalet. De ekonomiska svårigheterna i Tyskland gynnade nazisterna som hade ett enkelt budskap, att Tysklands problem berodde på judarna och kommunisterna.

I valet 1932 fick nazisterna 37 procent av röster-

Branden i riksdagshuset. Berlin, 1933.

na. Den sittande regeringen hade svårt att få stöd i riksdagen och ett nyval utlystes. I det nya valet minskade stödet för nazisterna till 33 procent. Hitler pressade president Hindenburg till att ändå utse honom till rikskansler. Den 30 januari 1933 tillträdde Hitler som rikskansler.

Tyskland blev en diktatur 1934

Under de första två månaderna som rikskansler lade Hitler och nazisterna grunden för en total kontroll av Tyskland.

Den 27 februari 1933 brann det i riksdagshuset. Nazisterna skyllde på kommunisterna. I mars röstade riksdagen igenom en lag som gav nazistregeringen makt att styra landet utan riksdagens stöd. Endast socialdemokraterna röstade emot. De kommunistiska politikerna hade redan fängslats.

Tyska flickor i Bund Deutscher Mädel (BDM). I bakgrunden nazisternas flagga. Tyskland, 1934.

Demokratin avskaffades och fackföreningarna och alla partier utom nazistpartiet förbjöds. President Hindenburg dog i augusti 1934 och Hitler utsåg sig själv till diktator.

Ett nazistiskt Tyskland

År 1925 hade Hitler bildat en väpnad gren inom nazistpartiet som kallades Schutzstaffel (SS). Den skulle skydda ledande partimedlemmar. SS fick utökad makt och kom att tillhöra eliten inom nazistpartiet. Gestapo, den hemliga polisen, förföljde motståndare, det vill säga judar och andra som ansågs vara Tysklands fiender.

År 1933 byggdes det första koncentrationslägret, Dachau. Ett koncentrationsläger var ett läger dit nazisterna skickade människor, exempelvis politiska motståndare, som ansågs utgöra ett hot mot nationen.

Nazisterna ordnade stora massmöten där tyskarna översköldes av propaganda. Arbetslösheten minskade och många tyskar fick det ekonomiskt bättre ställt. Det främsta skälet till den minskade arbetslösheten var den militära upprustningen.

ANDRA SIDOR AV KRIGET

Krigets kostnader har beräknats till fyra triljoner dollar. I alla krigförande länder utom i USA var ekonomierna på gränsen till katastrof vid krigets slut. År 1945 hotades miljontals människor av svält och 100 miljoner människor var beroende av matpaket. Bara i Europa var cirka 30 miljoner människor på flykt.

Kvinnorna och kriget

I de krigförande länderna var behovet av arbetskraft stort eftersom många män var ute i kriget. Kvinnor anställdes i vapenfabriker och inom transport- och kommunikationsyrken. Många utbildade sig till sjuksköterskor för att kunna ta hand om de skadade soldaterna.

I alla länder drevs en intensiv propaganda, bland annat för att få kvinnorna att arbeta inom vapen-

Tysk sjuksköterska vid östfronten, 1941.

Italienska partisaner. Italien, september 1944.

industrin. I Storbritannien var alla kvinnor mellan 19 och 40 år tvungna att registrera sig för arbete enligt en lag från 1940. För en del innebar arbetet en ökad frihet och en ökad självständighet även om arbetsvillkoren ofta var hårda.

I Tyskland yrkesarbetade många kvinnor trots att det gick emot den nazistiska kvinnosynen. I Tyskland fanns sju miljoner tvångsarbetare från de ockuperade länderna varav 2,5 miljoner var kvinnor.

I de allierade ländernas trupper fanns även kvinnliga soldater, framför allt i Sovjetunionens trupper. Kvinnor i de ockuperade länderna var också delaktiga i motståndsrörelserna. De hade ibland större framgång än männen eftersom kvinnorna inte misstänktes lika ofta som männen.

Samarbete och motstånd

I de ockuperade länderna fanns motståndsrörelser. Ju längre ockupationen pågick desto större blev motståndet mot nazisterna.

Om en nazist eller en tysk soldat dödades i ett attentat tog tyskarna oskyldiga civila som gisslan.

Den franska fascistiska milisen har gripit kvinnor och män ur motståndsrörelsen. Frankrike, juli 1944.

Nazisterna avrättade personer i gisslan om inte personen som hade utfört attentatet erkände.

Den franska motståndsrörelsen samarbetade med den brittiska regeringen. De gav bland annat de allierade information om de tyska trupperna.

Den polska motståndsrörelsen var den största och hade som mest 400 000 beväpnade kvinnor och män. När den sovjetiska armén nådde fram till Polen bekämpade den dock motståndsrörelsen för att Sovjetunionen skulle kunna införa en kommunistisk regim i Polen efter krigets slut.

I Baltikum och i Ukraina sågs tyskarna först som befriare från det sovjetiska förtrycket. Många valde att frivilligt samarbeta med nazisterna. Tvångsarbetet och folkmordet på judarna gjorde dock att motståndsrörelser växte fram.

I Ungern, Rumänien och Kroatien fick nazisterna hjälp av fascisterna. I Frankrike bildade Vichy-regimen en milis, en väpnad grupp stödd av staten, som bekämpade motståndsrörelsen. Milisen var mer fruktad än Gestapo och SS eftersom den kände till de lokala förhållandena.

I Italien, Jugoslavien och Grekland bildades part-

Japansk-amerikanska barn i ett interneringsläger i Tule Lake. USA, 1944.

isanrörelser. En partisan är en person som kämpar mot en ockupationsmakt genom att utföra attentat och sabotage mot den. Partisanerna kämpade dels mot de tyska och de italienska trupperna och dels mot de personer som samarbetade med ockupanterna. Partisanerna hade stora framgångar i Jugoslavien.

Interneringsläger

Under kriget byggdes interneringsläger, en sorts fängelser, i många länder. Där låstes människor in som ansågs vara opålitliga.

Efter attacken mot Pearl Harbor spärrades 110 000 amerikaner med japanskt ursprung in i interneringsläger. Lägren fanns i USA:s inre glesbefolkade delar.

I Sverige upprättades interneringsläger för kommunister och andra personer som ansågs hota Sveriges säkerhet. Under kriget tillkom interneringsläger för utländska soldater från olika länder som antingen hade deserterat eller rymt från något tyskt läger för krigsfångar.

FÖRTRYCK OCH FOLKMORD

När grupper av människor utsätts för våld och annan orättvis behandling kallas det förtryck. Ibland leder förtryck till folkfördrivningar och folkmord.

Folkfördrivningar och deportationer

När de som har makten tvingar människor att flytta till en ny plats inom det egna landet eller till ett helt nytt land kallas det tvångsförflyttning eller deportation. Tvångsförflyttningar av människor utförs av militär, polis eller andra väpnade grupper.

När syftet med tvångsförflyttningar är att skapa ett land med en enda folkgrupp, att göra sig av med motståndare eller att lättare kunna kontrollera ett område kallas det folkfördrivning.

Definition av folkmord

Folkmord innebär att delar av en folkgrupp eller att en hel folkgrupp utrotas. Ett folkmord på en bestämd grupp människor förutsätter att de som genomför folkmordet har pekat ut en annan grupps tillhörighet.

Politiskt massmord i Kambodja, 1975 - 1979.

Folkmord innebär att människor dödas, men kan även betyda att människor tvingas leva under svåra förhållanden som kan leda till svält eller att de tvingas till tvångsarbete. Att förhindra en viss folkgrupp att få barn räknas också som folkmord.

Att dela upp människor i grupper

I folkmordskonventionen skriver FN om olika grupper som kan utsättas för folkmord.

- En nationell grupp, till exempel polacker.
- En etnisk grupp, till exempel romer.
- En rasmässigt bestämd grupp, till exempel aboriginer i Australien.
- En religiös grupp, till exempel kristna i ett muslimskt land.

Massmord på en politisk grupp eller samhällsklass är också folkmord. Politiska massmord är inte nämnda i folkmordskonventionen eftersom Sovjetunionen inte skulle ha skrivit på konventionen då.

Några politiska massmord i historien

Under Stalins tid vid makten, 1924-1953, gjorde Sovjetunionen sig skyldigt till flera olika politiska massmord.

I Kina tog kommunisterna och ledaren Mao Zedong makten 1949. Under flera decennier fängslades och mördades miljontals människor för att skapa ett kommunistiskt land.

I Kambodja, under ledning av Pol Pot, mördade den kommunistiska regimen 1,5-1,7 miljoner civila genom avrättningar och svält under åren 1975-1979.

HISTORISKA FOLKMORD

Folkmord har genomförts i olika delar av världen och under olika tidsperioder. Många urfolk blev offer för kolonialismen och de utsattes ofta för folkmord. I Indien tros miljontals människor ha dött till följd av den brittiska kolonialismen.

Nordamerikas urfolk

I Nordamerika var urfolken nära att utrotas helt och hållet. Det skedde framför allt efter att den amerikanska regeringen hade infört "Indian Removal Act" 1830 som "lagligt" tvingade bort de amerikanska urfolken från sina landområden.

Genom tvångsförflyttningar och våld dog en mycket stor del av urfolken samtidigt som deras samhällen och försörjningsmöjligheter slogs sönder. År 1890 hade Nordamerikas urfolk minskat från flera miljoner till 248 000.

På Nordamerikas prärie hade köttet från bisonoxarna varit ett viktigt livsmedel för urfolken som levde där. Bisonoxarna utrotades nästan helt av de invandrade européerna för pälsens skull.

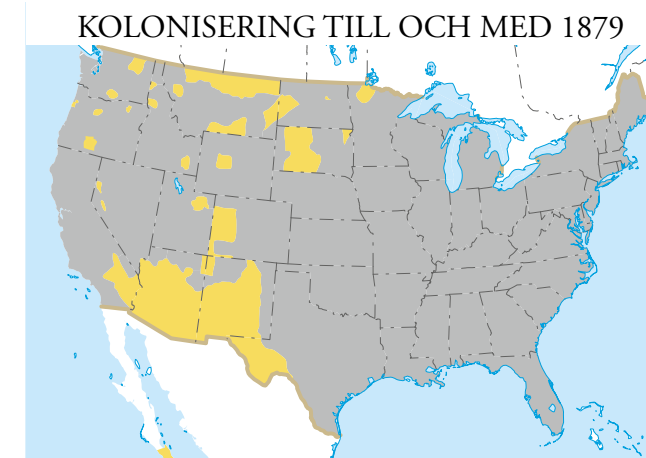
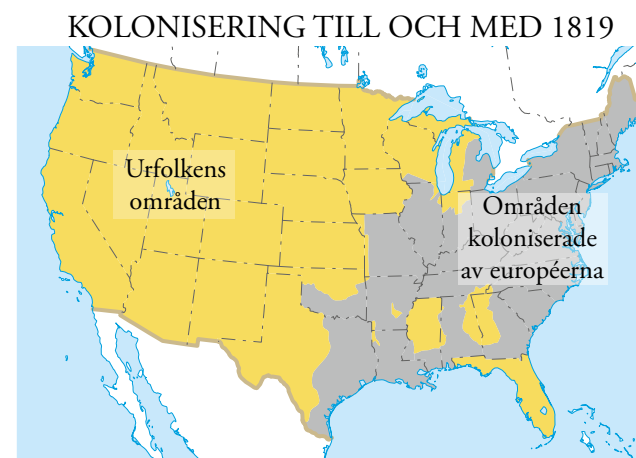

Aboriginer. Australien, omkring 1900.

Aboriginer i Australien

Aboriginerna, ett av Australiens urfolk, har levt där i 50 000 år. När britterna koloniserade Australien i slutet av 1700-talet dog många aboriginer på grund av de europeiska sjukdomar som britterna förde med sig och av våldet som riktades mot dem.

År 2008 bad den australiske premiärministern aboriginerna om ursäkt för behandlingen av dem, bland annat för att den australiska staten tog cirka 100 000 barn från sina föräldrar under åren 1930-1970.

De invandrade européerna tog stora landområden från de amerikanska urfolken. Från och med 1830 skedde det på order av den amerikanska staten. Brutala tvångsförflyttningar medförde att flera urfolk utrotades.

AKTÖRS- OCH STRUKTURPERSPEKTIV I EN SEKUNDÄRKÄLLA

Det går att utgå från många olika perspektiv när historia berättas. Här diskuteras två av dem, aktörs- och strukturperspektivet.

Aktörsperspektivet

Att utgå från ett aktörsperspektiv när historien förklaras innebär att fästa stor vikt vid individers eller grupper av individers avsikter och handlande. Med aktörer menas alltifrån enskilda personer till små eller stora organisationer och även stater som agerar genom sina regeringar eller ledare.

I historieundervisningen låg fokus länge på betydelsefulla personer. Risken med ett aktörsperspektiv är att bakomliggande orsaksfaktorer i form av mer djupgående samhällsförhållanden missas.

Strukturperspektivet

Att utgå från ett strukturperspektiv innebär i stället att ekonomiska, politiska eller kulturella samhällsförhållanden betonas. Även idéer och naturgivna faktorer ingår i samhällets bakomliggande struktur.

När till exempel orsakerna till franska revolutionen ska förklaras söks svaren oftare i det feodala systemet snarare än i kungens eller drottningens agerande. Med det här sättet att se på historiska förändringar har den enskilda individen litet inflytande. Personernas handlingar ses som en effekt

av bakomliggande orsaksfaktorer. Risken med ett strukturperspektiv är att historien ses som att den går i en förutbestämd riktning oavsett hur individerna agerar.

Vad är det som driver historien framåt?

Aktörs- och strukturperspektiven utesluter inte varandra. Båda behövs för att förklara vad som har hänt. Individers handlingar är en följd av samhällsförhållanden och strukturer kan förändras genom aktörers ageranden. Det råder ett samspel och en växelverkan mellan aktörer och strukturer.

Vilken betydelse hade Emmeline Pankhursts arbete för kvinnlig rösträtt? London, 1914.

UPPGIFT: AKTÖRS- OCH STRUKTURPERSPEKTIV

1. Ta reda på hur exempelvis Jeanne d'Arc, Qiu Jin, Emmeline Pankhurst, Golda Meir och Wangari Maathai har påverkat historien.
2. Ta reda på vilka aktörs- och strukturperspektiv som framkommer i den här läroboken, ett uppslagsverk, en artikel i en historie-

- tidning eller en äldre persons berättelse.
3. Vilka för- och nackdelar ser du med att förklara historien i ditt valda exempel utifrån de olika perspektiven?
4. Kan du ge förslag på ett annat sätt att framställa historien i det du har undersökt?

KÄLLKRITISKT OM SEKUNDÄRKÄLLOR

Här följer sex exempel på sekundärkällor som beskriver finska inbördeskriget 1918.

aftonbladet.se/nyheter/kolumnister/a/21mv8q/roda-mot-vita-dodade-40-000

Personer till höger talar gärna om ”frihetskriget”, ”de rödas uppror” eller ”medborgarkriget”. På vänsterhåll säger man ”klasskriget”, ”arbetarnas försvarskamp” eller ”finska revolutionen”. De som vill vara neutrala talar om ”kriget 1918” eller ännu mildare ”händelserna 1918.”

smvu.se/1918-finska-frihetskriget-fi

De röda erhöll visst stöd från den nyinrättade bolsjevikiska regimen i Ryssland, medan de vita fick stöd från Tyskland och i begränsad utsträckning av Sverige. [...] Sammantaget dog omkring 37 000 personer i samband med kriget. Av dessa var det drygt 20 000 från den röda sidan som arkebuserades eller avled i de fångläger som upprättades av den vita sidan.

Boken *Finlands politiska historia* (Schildts Förlags AB, 2000)

Ordet medborgarkrig brukades medan det ännu pågick på båda sidor om fronten. [...] Termen medborgarkrig upplevde en verklig renässans på 1960-talet, då den lyftes fram som en allmän benämning på det som inträffat 1918 av en historieskrivning som eftersträvade att vara neutral och förstå båda sidorna.

socialisterna.org/finland-1918-hur-kunde-den-vita-terrorn-segra

Totalt beräknas antalet ryska soldater som ingick i de röda gardena till dryga 1000, vilket ska jämföras med att den tyska imperialismen totalt skickade 12 000 soldater till Finland för att strida med de vita. Till det kunde den vita sidan tillgodoräkna sig över 1 200 hemvändande soldater från Jägarrörelsen i Tyskland samt de totalt 1 000 man som tjänstgjorde i ”den svenska brigad” som högern i Sverige satte ihop för att stödja kontrarevolutionen i Finland samt ytterligare flera hundra svenska officerare och underofficerare som anslöt sig direkt till den vita armén.

so-rummet.se/kategorier/finska-inbordeskriget

Kriget utkämpades mellan de röda, som bestod av finska socialister och ryska stödtrupper, och de vita som utgjordes av den borgerliga regeringens soldater och utländska stödtrupper (bl.a. 1200 svenska frivilliga).

veteraanienperinto.fi/vepe/index.php/SE/aren-infor-sjalvstadingheten-2/itsenaistymisen-jalkeen-2/krigets-namn-2/index.html

Det vita Finland förde frihetskrig och det röda Finland medborgarkrig. På vardera sidan stred finländare, som ville ha självständighet för Finland. [...] Motstridigheten kan lösas enbart genom att använda sig av benämningen frihetskrig-medborgarkrig som vardera parten och hela Finlands folk respekterar.

UPPGIFT: KÄLLKRITISKT OM SEKUNDÄRKÄLLOR

1. Vilka stred på den vita sidan? På den röda?
2. Vilka vill/ville förklara den väpnade konflikten i Finland i början av 1918 som
 - a) ett frihetskrig?
 - b) ett medborgarkrig?
 - c) ett inbördeskrig?
 - d) en revolution/ett klasskrig?
3. Välj ut ett historiskt ämne från till exempel Nationalencyklopedin, Wikipedia, populärhistoria.se eller en historiebok. Jämför två av sekundärkällorna med varandra genom att ställa följande frågor. Har författaren en vetenskaplig ansats? Är texten objektiv? Om nej, påverkas trovärdigheten?

HISTORISKA KÄLLOR DEL 3

Källkritik är att kritiskt undersöka om en källa går att lita på eller inte.

Trovärdighet

En källa som går att lita på kallas trovärdig. För att bedöma om en källa är trovärdig används fyra kriterier.

1. Äkthetskriteriet

Såväl berättande som materiella källor måste kontrolleras gällande äktheten. För skriftliga källor går det till exempel att ställa följande frågor. Vem har skrivit texten? I vilket syfte har texten skrivits? Är källan äkta eller är det en förfälskning?

Redan under medeltiden förekom en hel del falska dokument. Idag förekommer bland annat förfälskningar som är gjorda av personer som förnekar att Förintelsen har ägt rum. Det är viktigt att alltid vara källkritisk, annars är risken stor att felaktiga slutsatser dras om historiska händelser.

En avskrift från den gamla lappen - okt. - 2008 - Larsson Falköping

På Möseberg, Västergötland, finns följande informationstavla. Är det en trovärdig källa?

2. Samtidskriteriet

Är källans författare samtida med innehållet i källan? Ju kortare tid som har passerat mellan händelsen och källans tillkomst, desto trovärdigare är uppgifterna. En journalist skriver ofta om händelser som sker samma dag. Då bör trovärdigheten vara hög. I en domstol berättar vittnen om vad som har hänt. Om det har gått lång tid mellan brottet och rättegången kan trovärdigheten i vittnets berättelse minska.

3. Beroendekriteriet

När författaren till en källa är ett ögonvittne, en så kallad primärkälla (förstahandskälla), har källan ofta en hög trovärdighet. Om författaren till källan däremot är beroende av vad någon annan har berättat, är det en sekundärkälla (andrahandskälla). Trovärdigheten gällande en sekundärkälla kan vara lägre än en primärkälla.

För att vara säker på att något stämmer behövs flera källor som säger samma sak oberoende av varandra. Det betyder att den ena källan inte bygger på den andra.

Anne Franks dagbok från 1942–1944 då hon gömde sig undan nazisterna i Amsterdam, Nederländerna.

Ständsriksdagens sista möte 1866. Teckning publicerad i Ny illustrerad tidning två veckor efter mötet.

4. Tendenskriteriet

Vill författaren till källan påverka läsaren på något sätt? Kan författaren ha ett personligt, politiskt eller ekonomiskt intresse av att påverka läsaren?

För att påverka läsaren väljer författaren kanske bara positiva fakta och hoppar över negativa fakta. Författaren behöver inte ljuga, men berättar kanske inte allt. Rena lögnar kan också förekomma. En källa som försöker påverka läsaren på det här sättet kallas tendentiös – den har tendens.

I Lantmäteriets historiska kartarkiv finns en karta över Ingermanland från sent 1600-tal.

På Rosettastenen från Egypten finns en över 2000 år gammal text.

För att undersöka om en källa är tendentiös går det att jämföra informationen i källan med övriga kunskaper i ämnet.

Källors relevans

Om en källa går att använda för att få historisk kunskap om en viss historisk händelse har den relevans. För att värdera om en källa har relevans kan följande frågor vara till hjälp.

- Vad går det att ta reda på med hjälp av källan?
- Hur stor relevans har källan för att ge svar på de historiska frågor som har ställts?

Hällristning från Brastad, Bohuslän. Hällristningarna i området är från bronsåldern, 1800–500 f.v.t.

HISTORIEBRUK DEL 3

Historiebruk är hur och varför historia används (brukas) av personer och organisationer, till exempel i politiska tal, i historiska filmer, vid knäckebrödsförsäljning eller för att rättfärdiga krig. Genom historiebruk skapas och stärks gemenskaper - människor både känner samhörighet och identifierar sig med varandra, men historiebruk kan även utestänga människor.

Att kunna analysera hur historia används, till exempel i tidningar, nyhetsrapportering, filmer, reklam och på webbplatser, är en sorts källkritik. Vid analys kan bland annat följande frågor användas. Vem/vilka är avsändare? Vem/vilka är mottagare? Vilket är syftet med hur historia används i just det här fallet? Vad får historieanvändningen för konsekvenser för våra kunskaper i historia?

Exemplet det ”goda” Sverige

Efter andra världskriget framställdes Sverige som ett fredligt och öppet land. Det påverkade historieskrivningen som lyfte fram de delar av historien som handlade om fred, handel och öppenhet.

År 1809 undertecknades freden i Fredrikshamn, varigenom Sverige förlorade hela Finland, Åland samt en del av norra Sverige. Östersjön samt Muonio och Torne älv var blev nu våra gränser mot Ryssland. — Under ett halvt årtusende hade Finland utgjort en del av det svenska riket. Nu lösrycktes det från det land, som givit Finlands folk dess fria samhällsordning, dess religion och västerländska kultur. Aldrig har Sverige slutit en så hård fred. Det förlorade mer än en tredjedel av sitt område.

Utdrag från Carl Grimbergs ”Sveriges historia för folkskolan”, P.A. Norstedt & Söners Förlag, 1935.

Berättelserna om svensk delaktighet i slavhandel, samarbetet med nazisterna, synen på homosexuella, tvångssteriliseringar och hur minoriteter behandlades tystades ned. Det är sådan historia som forskningen först på senare tid ägnar sig åt.

Historiska perspektiv på minoriteter i Sverige

Syftet med att införa allmän folkskola med skolplikt i Sverige var att ge folket utbildning, men även att grundlägga den nationella identiteten. Historieundervisningen var ett viktigt sätt att skapa en nationell identitet med utgångspunkt i 1800-talets värderingar. Till exempel uppfördes en rad statyer av så kallade hjältekungar under denna tid.

Traditionell julmarknad. Skansen, Stockholm, 2012.

Den samiska religionens ceremonitrumma kallades nedsättande för trolltrumma av präster som ville kristna samerna under 1600- och 1700-talen.

Den svenska nationella identiteten har skapats utifrån en beskrivning av Sverige som ett tolerant land med en enda etnisk grupp. Tidigare sågs minoriteter som ett hot mot den nationella identiteten och Sverige ansågs vara bättre än andra länder. Därför har kunskapen om hur samerna, tornedalingarna och romerna behandlades varit liten.

Den samiska riksdagen, Sametinget, vill att samiska skelett som har grävts upp och förvaras på olika museer i Sverige ska lämnas tillbaka. I augusti 2019 återfördes till exempel 25 kranier och de begravdes vid en ceremoni i Lycksele.

Sveriges fem nationella minoriteter

Samer, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar är olika minoritetsgrupper med historiska rötter i Sverige som går långt tillbaka i tiden. De har utsatts för förtryck av den svenska staten och fördomar från majoritetsbefolkningen.

Birgitta			
Ålder:	5	Hårtyper:	rekt
Kroppslängd:	113 cm	Ögonfärg:	blågrå
Skallindex:	78	Öronspringans form:	vågrät
(Vallanskalle)		Höghänt:	
Anaktsindex:	92		
Anaktsform:	oval	Färdens ögonfärg:	blå
Närvaro:	ngt. konvex	Moderns	blågrå
Härfärg:	blond.	Sykonans	blå
Intellektuellt huvudintresse: - -			
Annet huvudintresse: Djur.			

Beskrivning av femåriga Birgitta, till exempel näsans utseende, ansiktsform och hårtyper. Stockholm, Whitlockska skolan, 1938-1939.

År 1999 togs ett enhälligt beslut i riksdagen att erkänna de fem minoriteterna som nationella minoriteter i Sverige. Det innebär att staten stödjer dem att bevara och utveckla sina språk och kulturer.

Rasbiologi under 1900-talet i Sverige

I början av 1900-talet ägnade sig så kallade rasbiologer åt att undersöka olika ”raser”. Bakom den här forskningen låg rasism och tanken att vi människor tillhör olika ”raser” med olika egenskaper och därmed också olika värde. Rasbiologin förekom i flera europeiska länder och fick förödande konsekvenser i Tyskland före och under andra världskriget.

I Sverige grundades 1922 det Rasbiologiska institutet i Uppsala efter ett enigt beslut i riksdagen. Rasforskningen drabbade framför allt samerna och romerna. Det utfördes bland annat skullmätningar som skulle ”bevisa” att samerna och romerna tillhörde underlägsna ”raser”. Modern vetenskap har visat att det inte finns olika människoraser.

stora depressionen 127, 137-139
stora historien 248, 250
ständsriksdag 194, 204, 237
ståndssamhälle 39, 42, 44, 45, 75, 235
Sudetområdet 130, 137-139
sumerer 16, 33, 35, 36
supermakt 206-208, 212, 216, 225
svarta veckan 115, 124, 125
svenskhusen 176
sverigefinnar 203, 246
swahilikulturen 20, 35
sydstaterna 63, 74, 78, 240
synål 10

T
telegraf 59, 99, 134
tendens 81
tendenskriterium 80, 81, 86, 87, 179, 237
tendentiös 186, 237
terrorbalans 208, 224, 225
terrorkrig 101
tidig medeltid 45
tiggare 102, 161, 162, 175
tornedalingar 203, 245
totalitär diktatur 184, 186, 187, 215
totalt krig 124
trakasserier 89
transatlantisk 50, 55
transfobi 204
transpersoner 204
Treblinka 166, 174, 176
tredje ståndet 39, 70
triangelhandel 49, 55
trovärdig 37, 80, 81, 179, 183, 184, 236, 238
Trumandoktrinen 224
tryckfrihet 69, 76, 192
träda 67
träkol 66
trävaror 65
tsar 134
tullavgift 46, 55
tutsi 159, 189, 190
tvåkammarriksdag 194, 204, 205
tvångsarbete 63, 102, 148, 156
tvångsförflyttning 103, 156-158, 166, 169, 175, 177
tvångskollektivisera 135, 138

tvångssterilisera 166, 244
tyranni 36, 89
tyska novemberrevolutionen 124
tändande gnista 227
20 juli-kuppen 146, 153-155

U
UNHCR 219, 224, 225
uppfinning 36, 42, 43, 56, 57, 126, 216, 233, 248
upplysningen 68, 78
upproret i Warszawagettot 186
uppvisningskrig 209
urbanisering 60, 67, 198, 199, 250
ursprungsfolk 176
U137 212, 213

V
vaccin 54, 56, 68, 92, 93, 233
vallonbruk 66
valloner 66, 231
vanstyre 110
vapenstillstånd 119, 121, 124, 137, 153
vattenkraft 65
Verdun 116, 117, 120
verkstadsindustri 66, 67
Versaillesfreden 118, 122, 125, 129, 130, 132, 137
Vichyregimen 141, 142, 154, 155, 173
Vietnamkriget 185, 210, 212, 223, 225, 252
vikingatiden 13
vita 134, 138, 183
vita bussarna 171, 174, 175, 177
Vita rosen 87
vite mannens börda 110
väckelserörelse 193, 204
välfärdssamhälle 191, 197, 204, 205
världshandel 49, 52-54, 75
världsherravälde 154
västerländsk dominans 216
västfronten 116, 117, 119, 121, 124, 125, 137
västmakt 207, 224
växelbruk 67

W
Wannseekonferensen 167, 175
Warszawapakten 211, 221, 223, 224
Wienkongressen 72, 78, 79

Y
Yad Vashem 176
yttrandefrihet 69, 76, 187, 192, 196, 214

Z
zulufolket 101, 104, 110
Zyklon-B 176

Å
ångbåt 57-59, 99
ångmaskin 57

Ä
äktetskriterium 80-82, 179, 236
äldre medeltid 13, 38, 44, 45
ämbetsman 14, 15, 30, 35

Ö
östfronten 117, 124, 125, 143, 145, 148
överklass 75, 78
överlevare 171

PERSONREGISTER

KVINNOR

Hallonflickan (ca 3700 f.v.t.) 179
Hatshepsut (ca 1507-1458 f.v.t.) 15
Birkaflickan (900-talet) 181
Birgitta Birgersdotter (1303-1373) 96
Jeanne d'Arc (ca 1412-1431) 182
Isabella I av Kastilien (1451-1504) 41
Drottning Kristina (1626-1689) 52, 96
Olympe de Gouges (1748-1793) 77, 87
Marie-Antoinette (1755-1793) 70
Mary Wollstonecraft (1759-1797) 86
Gunnur Odqvist (1762-1843) 250
Fredrika av Baden (1781-1826) 96
Harriet Ann Jacobs (1813-1897) 89
Harriet Tubman (1822-1913) 74
Clara Zetkin (1857-1933) 121
Emmeline Pankhurst (1858-1928) 182
Selma Lagerlöf (1858-1940) 195
Grevinnan Daisy Greville (1861-1938) 90
Sophie von Chotek (1868-1914) 115
Emily Davison (1872-1913) 242
Kerstin Hesselgren (1872-1962) 195
Qiu Jin (1875-1907) 182
Margaret Sanger (1879-1966) 233
Elin Wägner (1882-1949) 195
Eleanor Roosevelt (1884-1962) 218
Dora Thewlis (1890-1976) 109
Klara Morell (1893-1950) 249
Dorothea Lange (1895-1965) 128
Golda Meir (1898-1978) 182
Carin Rosén (1900-tal) 209
Hedwig Porschütz (1900-1977) 172, 176, 177
Leni Riefenstahl (1902-2003) 173
Florence Thompson (1903-1983) 128
Jevgenia Ginzburg (1904-1977) 184
Greta Garbo (1905-1990) 96
Signe Johansson (1906-1953) 181
Ilse Koch (1906-1967) 173
Eva Justin (1909-1966) 165
Rosa Parks (1913-2005) 240, 241
Sophie Scholl (1921-1943) 187
Irma Grese (1923-1945) 173
Maria Callas (1923-1977) 29
Elisabeth II (1926-) 252
Margaret Thatcher (1927-2013) 257
Maya Angelou (1928-2014) 5
Anne Frank (1929-1945) 174, 180, 236
Katarina Taikon (1932-1995) 203
Birgitta (ca 1933-?) 245

Gloria Steinem (1934-) 5
Valentina Teresjkova (1937-) 209
Ulla-Maija Peltonen (1952-) 239
Benazir Bhutto (1953-2007) 235
Carolina Klüft (1983-) 29
Nasoin Akhter (2000-) 233

ÖVNING: KVINNOR I BOKEN

Nutida svenska läroböcker i historia har de senaste åren fått kritik för att handla för lite om kvinnor. Vad tycker du om den här boken?

- Välj ut några kvinnor och män i personregistret. Beskriv i vilket sammanhang de finns.*
- Kan du hitta något ställe i boken där bara kvinn-ors eller bara mäns levnadsvillkor beskrivs?*

Margaret Thatcher var premiärminister i Storbri-tannien 1979 – 1990. Hon var en mycket betyd-elsefull politiker under kalla kriget. Brittiska rege-ringen, 1990.

MÄN

Hammurabi (1700-talet f.v.t.)	82
Euripides (cirka 480-406 f.v.t.)	29
Hippokrates (cirka 460-370 f.v.t.)	28
Aristoteles (384-322 f.v.t.)	29
Alexander den store (356-323 f.v.t.)	25, 29
Kung Ptolemaios Epifanes (210-180 f.v.t.)	22
Julius Caesar (100-44 f.v.t.)	31
Marcus Antonius (83-30 f.v.t.)	31
Octavianus (Augustus Caesar) (63-14 f.v.t.)	31
Jesus (ca 7 f.v.t.-33 e.v.t.)	5, 32, 40
Hadrianus (76-138)	31
Konstantin den store (272-337)	32, 37
Theodosius I (346-395)	32, 37
Attila (ca 406-453)	34
Romulus Augustulus (461-476)	31, 37
Odovakar (-493)	31
Karl den store (742-814)	38
Prins Tran Hung Daos (1228-1300)	185
Christofer Columbus (1451-1506)	42, 43, 47
Ferdinand II av Aragonien (1452-1516)	41, 115
Kristian II (1481-1559)	222
Hernán Cortéz (1485-1547)	47
Gustav Vasa (1496-1560)	222
Louis de Geer (1587-1652)	52, 66
Ludvig XIV (1638 - 1715)	53
Karl XI (1655-1697)	96
Carl von Linné (1707-1778)	53
Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)	86
Toussaint Louverture (1743-1803)	73
Olaudah Equiano (1745-1797)	88
Gustav III (1746-1792)	52
Francisco Goya (1746-1828)	72
Edward Jenner (1749-1823)	92, 93
Ludvig XVI (1754-1793)	70, 71
Sven Persson Odqvist (1754-1816)	250
Ottobah Cugoano (ca 1757-1791)	88
Maximilien de Robespierre (1758-1794)	71
Napoleon Bonaparte (1769-1821)	72, 73, 78, 79
Gustav IV Adolf (1778-1837)	194, 195
Jean-François Champollion (1790-1832)	22
Charles Darwin (1809-1882)	68, 107
Kung Leopold II (1835-1909)	100, 101, 107, 110, 111
Paul von Hindenburg (1847-1934)	133
Woodrow Wilson (1856-1924)	123
Phillippe Pétain (1856-1951)	85, 141
Will Thorne (1857-1946)	90, 91
Gustav V (1858-1950)	194, 196
Jean Jaurès (1859-1914)	120, 121
Hjalmar Branting (1860-1925)	194
Franz Ferdinand (1863-1914)	115

Erich Ludendorff (1865-1937)	119
Tsar Nikolaj II (1868-1918)	134
Neville Chamberlain (1869-1940)	141
Mahatma Gandhi (1869-1948)	105
Vladimir Lenin (1870-1924)	134, 178, 195
Winston Churchill (1874-1965)	111, 141
Carl Grimberg (1875-1941)	244
Torgny Segerstedt (1876-1945)	151
Josef Stalin (1878-1953)	135, 143, 156, 161, 184, 215
William Holliday (-1916)	121
Joseph Sallier (1881-1915)	113
Pablo Picasso (1881-1973)	136
Franklin D. Roosevelt (1882-1945)	128
Benito Mussolini (1883-1945)	122, 128-131, 136, 138, 146, 147, 154, 155, 215, 220
Harry S. Truman (1884-1972)	147
Per Albin Hansson (1885-1946)	150, 197
Vidkun Quisling (1887-1945)	141
Bernard Montgomery (1887-1976)	145
August Viklund (1888-1980)	249
Adolf Hitler (1889-1945)	112, 122, 129, 130, 132, 133, 136, 138, 139, 141, 146, 147, 153, 154, 172, 173, 187, 215, 220, 241
Ho Chi Minh (1890-1969)	185
Charles de Gaulle (1890-1970)	97, 142, 154
Vjatjeslav Molotov (1890-1986)	130, 138, 140, 154
Francisco Franco (1892-1975)	130, 136, 139
Haile Selassie (1892-1975)	129
Joachim von Ribbentrop (1893-1946)	130, 138, 140, 154
Hermann Göring (1893-1946)	173
Mao Zedong (1893-1976)	156
Gavrilo Princip (1894-1918)	115
Jürgen Stroop (1895-1952)	186
Joseph Goebbels (1897-1945)	173
Korpral Senka (1900-tal)	184
Heinrich Himmler (1900-1945)	173
Rudolf Höss (1900-1947)	173
Reinhard Heydrich (1904-1942)	173
Albert Speer (1905-1981)	173
Knut Olsson (1906-1958)	181
Adolf Eichmann (1906-1962)	173
Stig Wennerström (1906-2006)	209

Johann Trollmann (1907-1943)	170
August Landmesser (1910-1944)	234
Josef Mengele (1911-1979)	173
Raoul Wallenberg (1912-ca 1947)	169, 177
Kim Il Sung (1912-1994)	215
Yitzhak Zuckerman (1915-1981)	186
Hans Scholl (1918-1943)	187
Alexander Solzjenitsyn (1918-2008)	161
Nelson Mandela (1918-2013)	105
Mordechai Anielewicz (1919-1943)	186
Thomas Moore (1920-2021)	252
Suharto (1921-2008)	159

Pol Pot (1925-1998)	156
Elie Wiesel (1928-2016)	171
Martin Luther King (1929-1968)	240, 241
Ivan Dudnik (ca 1930-?)	167
Neil Armstrong (1930-2012)	209
Michail Gorbatjov (1931-)	213
Jurij Gagarin (1934-1968)	209
Ratko Mladic (1942-)	213
Howell Raines (1943-)	140
Vladimir Putin (1952-)	191
Barack Obama (1961-)	191

ÖVNING: HISTORISKA PERSONER I BOKEN

1. Tror du att Sven Persson Odqvist (1754–1816) visste något om Edward Jenner (1749–1823) eller Ludvig XVI (1754–1793)? Påverkades Sven Persson Odqvists liv av de här två personerna?

2. Välj några samtida personer i registret. Se i vilka sammanhang de dyker upp i boken. Har de med varandra att göra? Tror du att de träffade varandra?

3. Varför brukar historieböcker ha fler namngivna män än kvinnor?
4. Hur många kvinnor födda f.v.t. nämns i boken jämfört med män? Hur många namngivna kvinnor jämfört med män är födda på 1900-talet?

5. Välj bort fem personer i historieboken och lägg till fem nya som du tycker är viktigare. Välj både kvinnor och män.

6. Välj ut fem kvinnor och fem män som har gjort saker som har förbättrat människors liv.

7. Välj ut fem kvinnor och fem män som har gjort saker som varit dåliga för människors liv.